

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

درودی خاص نسبت به امام زمان (عج) در دعای افتتاح

نگارنده:

کاظم آخوندی

چکیده

قبل از توضیح مطلب لازم است چند نکته درباره دعای افتتاح خدمت خوانندگان محترم عرض کنیم:

نکته اول: یکی از ادعیه معروف که مستحب است در هر شب از ماه مبارک رمضان خوانده شود، دعای افتتاح است که دارای مضامین عالی و بلند می‌باشد و گنجینه‌ای است از معارف توحیدی و خداشناسی که در آن، صفات جمال و جلال پروردگار و تدبیر و تصرف حق تعالی در عالم خلق، ذکر می‌شود.

در این دعای با عظمت بعد از مسأله توحید در ابعاد گوناگون، ولایت اهل بیت عصمت و طهارت: مطرح می‌شود و بیشتر از همه، بعد از مسأله توحید و صفات پروردگار، به نقش امام زمان (عج) و لطف و عنایت و تصرف آن حضرت، به اذن پروردگار، در عالم تکوین و تشریح می‌پردازد.

در واقع این دعا با دو ویژگی از جمله ادعیه مه‌دوی محسوب می‌گردد.

هم به لحاظ متن آن که در فقرات آخر، بعضی صفات و حالات حضرت و حکومت ایشان را می‌شمارد. و هم به لحاظ اینکه این دعا، از آموزه‌های خود حضرت به جناب ابوجعفر محمد بن عثمان (از نواب خاص ایشان) در دوران غیبت صغری می‌باشد. که این امر بر اهمیت دعای افتتاح می‌افزاید.

نکته دوم: از جمله اولین شروحي که بر این دعا نگاشته شده، می‌توان به کتاب «ملاذ الاخيار في فهم تهذيب الاخبار»^۱ که یکی از شروح معتبر روایات امامیه است و مرحوم مجلسی دوم آنرا به درخواست فرزندش محمد صادق تالیف نموده است اشاره نمود. از کتابهای معاصرین هم می‌توان به کتب ذیل اشاره نمود:

۱. تأملات فی دعاء الافتتاح، سید محمد تقی مدرسی (صحیفه العمل الإسلامی، ۱۴۰۵هـ)

۲. نظره فی دعاء الافتتاح، مرتضی مصطفی

۳. بیان حقیقت، احمد زمردیان (نوید شیراز، چاپ اول سال ۱۳۷۶)

۴. بر درگاه دوست (شرح فرازهایی از دعای افتتاح و ابو حمزه) مصباح یزدی (۱۳۷۶)

۱. ملاذ الاخيار في فهم تهذيب الاخبار ج ۵ ص ۱۱۷.

۵. ترجمه و شرح دعای افتتاح (دفتر نشر فرهنگ اسلامی)
۶. دعاء معراج المومنین و راه زندگی، محمد تقی مدرس (۱۳۷۹)
۷. دعای افتتاح (شرح و ترجمه) حمید رضا مستفید (مکیال ۱۳۸۲)
۸. شرح دعای افتتاح، محمد رضا مهدوی کنی (نشر فرهنگ اسلامی)
۹. شرح دعای افتتاح، محمد محمدی گیلانی (۱۳۸۳)
۱۰. شرح دعای افتتاح، محمد علی خزائلی (۱۳۸۳)
۱۱. نسیم سحرگاهان (شرح دعای ابوحمز، افتتاح، سحر) حسین حسینی

توضیح فرازی از دعا

در این دعا می خوانیم:

اللَّهُمَّ وَصَلِّ عَلَيَّ وَلِيَّ أَمْرِكَ الْقَائِمِ الْمُؤَمَّلِ، وَالْعَدْلِ الْمُنْتَظَرِ، وَحَفَّهُ بِمَلَائِكَتِكَ الْمُقَرَّبِينَ،
وَأَيِّدَهُ بِرُوحِ الْقُدْسِ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ الدَّاعِيَ إِلَى كِتَابِكَ، وَالْقَائِمَ بِدِينِكَ،
اسْتَخْلَفُهُ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِ، مَكَّنْ لَهُ دِينَهُ الَّذِي ارْتَضَيْتَهُ لَهُ، أَبْدَلْهُ مِنْ
بَعْدِ خَوْفِهِ أَمْنًا، يَعْْبُدُكَ لَا يُشْرِكُ بِكَ شَيْئًا اللَّهُمَّ أَعِزَّهُ وَأَعِزِّزْ بِهِ، وَأَنْصُرْهُ وَأَنْتَصِرْ بِهِ، وَأَنْصُرْهُ
نَصْرًا عَزِيزًا، وَأَفْتَحْ لَهُ فَتْحًا يَسِيرًا، وَاجْعَلْ لَهُ مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا، اللَّهُمَّ أَظْهِرْ بِهِ دِينَكَ
وَسُنَّةَ نَبِيِّكَ، حَتَّى لَا يَسْتَخْفِيَ بِشَيْءٍ مِنَ الْحَقِّ مَخَافَةً أَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ

ترجمه:

خدایا درود فرست بر سرپرست فرمانت، امام قائم مورد امید و آرزوی مردم و عادل که مردم انتظار او را می کشند. خدایا او را مورد حمایت فرشتگان قرار ده و توسط روح القدس (جبرئیل) او را تایید نما، ای پروردگار جهانیان. «خدایا قرار بده آن حضرت را دعوت کننده به کتابت و قیام کننده به ترویج دینت. او را خلیفه خود بر روی زمین قرار ده همانطور که پیشینیان از او را جانشین قرار دادی و او را برای حفظ دینش که برای او پسندیدی، قدرت عطا فرما و خوف او را تبدیل به امنیت کن که بتواند تو را خالصانه عبادت کند و چیزی را شریک تو نسازد.» «خدایا عزت بخش او را و عزیز گردان با ظهور او (اسلام و مسلمین را) و یاری کن او را و یاری فرما بوسیله او (اسلام و مسلمین را) و نصرت بخش او را نصرتی با

عزت (شکست ناپذیر). و به آسانی جهان را به دست او فتح کن و از جانب خود به او سلطنتی عنایت فرما که عالم گیر باشد.

تبیین و تفسیر بعضی از فقرات

۱. ولی امر کیست؟ (: اَللّٰهُمَّ وَصَلِّ عَلٰى وَلِیِّ اَمْرِکَ)

باید توجه داشت، این فراز از دعا ارتباط با مرتبه ولایت ائمه اطهار دارد که در این مجال فقط، متذکر یک روایت می شویم.

در تفسیر آیه شریفه: «أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ»^۱ امام باقر و امام صادق (ع) فرمودند:

اولی الامر، ائمه معصومند از آل محمد (ص) که حق تعالی طاعت ایشان را واجب گردانیده بر همه بندگان ...^۲

اما در زمان غیبت که مردم دسترسی به حضرت حجت (عج) ندارند جانشینان آن حضرت (طبق تایید خود امام که در توقیع خود بدان اشاره فرمودند)^۳ فقهای عادل، عالم و جامع شرایط هستند که دارای ولایت از طرف حضرت امام می باشند و ما از آن به ولایت فقیه تعبیر می کنیم که همان ادامه مقام امامت است.

۲. به پا خاستن در هنگام یاد حضرت به لقب قائم (...الْقَائِمِ الْمُؤَمَّلِ)

در میان شیعه رسم است، زمانیکه کلمه (قائم) نسبت به حضرت ولی عصر ذکر می شود، اظهار ادب کرده و از جا برمی خیزند و با کمال احترام ایستاده و سر تعظیم فرود می آورند. این عمل دو توجیه می تواند داشته باشد:

اول اینکه: مردم دنیا برای بزرگ داشت و احترام به مقدسات دینی یا مقدسات ملی خود آداب خاصی دارند که پایداری خود را نسبت به عقائدی که دارند اظهار نمایند، همچنانکه معمول است در بعضی از سخنرانی های مذهبی یا نواختن سرودهای ملی مردم به پا خواسته و ادای احترام می کنند.

۱. نساء/۵۹.

۲. تفسیر منهج الصادقین، ج ۳، ص ۵۸.

۳. احتجاج، ۲ / ۴۵۸.

پس برخاستن در هنگام شنیدن ذکر حجة بن الحسن و اظهار ادب نسبت به حضرتش بسیار نیکو و سزاوار است، بعلاوه که نوعی شعار و اظهار آمادگی برای یاری حضرتش می‌باشد.^۱

دوم اینکه: گویا این عمل شیعه ریشه مذهبی داشته و در سنت اهل سنت نیز این امر دیده می‌شود، چنانکه امام رضا(ع) در یکی از مجالس خراسان حضور داشتند و کلمه (قائم) مذکور شد پس آن جناب ایستاد و دست مبارکش را بر سر نهاد و فرمود:

«اللهم عجل فرجه و سهل مخرجه».^۲

نیز اینکه در عصر امام صادق (ع) این عمل معمول بوده، و از حضرتش علت این عمل سؤال شد. حضرت در جواب فرمودند صاحب الامر غیبتی دارد بسیار طولانی و از کثرت لطف و محبتی که به دوستانش دارد هر کس وی را به لقب قائم (که اشاره به دولت کریمه حضرت دارد) یاد کند، آنجناب، هم نظر لطفی به او خواهد نمود، و چون در این حال مورد توجه حضرت است سزاوار است از باب احترام بپا خیزد و تعجیل فرجش را از خدا بخواهد.^۳

۳. انتظار عدالت مهدوی: «... العدل المنتظر...»

مرور روایات مهدوی تبیین کننده این مطلب است که یکی از پرآوازه ترین شاخصه‌های رفتاری حضرت صاحب الزمان(عج)، عدالت است. کما اینکه در روایتی از امام حسین(ع) می‌خوانیم:

«اذا قام قائم العدل وَسَعَ عدلُه البرّ و الفاجر». هنگامی که قائم برپا کننده عدالت به پا خیزد، عدالت او، نیکو کار و بدکار را در برمی‌گیرد.^۴

لذا همه انسان‌های عدالتخواه و آزاده، انتظار آمدن او را می‌کشند و خود حضرت هم در دعا بر این امر گواهی می‌دهد. در روایتی دیگر از حضرت امیر(ع) می‌خوانیم: «به تحقیق که حضرت مهدی(عج) قضاات ناصالح را برکنار مینماید ... زمین را از فریبکاران پاک

۱. بیان حقیقت، احمد زمردیان، ص ۳۵۰.

۲. بحار/ ج ۵۱/ ص ۳۰.

۳. منتخب الاثر/ ص ۵۰۵.

۴. بحار/ ج ۲۷، ص ۹۰، باب ۴، ح ۴۴.

می فرماید. به تحقیق که او به عدالت رفتار می کند و در میان شما ترازوی عدل و داد را برپا می کند»^۱.

۴. حمایت فرشتگان از حضرت (... و حُفَّ بِمَلَائِكَتِكَ ...)

شک و تردیدی نیست که آن حضرت با ماموریت عظیمی که بر عهده دارد بوسیله سپاه عالم ملکوت یاری می شود، چنانکه انبیاء و فرستادگان خدا در ماموریت های سنگین خود از این حمایت برخوردار بودند.

و البته روایاتی داریم که این امر از آن ها ظاهر می گردد. از جمله در کتاب عقد الدرر از رسول خدا (ص) روایت شده است که حضرت درباره ظهور حضرت مهدی (عج) و بیعت با ایشان در بین رکن و مقام فرمودند:

جبرئیل در جلوی مهدی (عج) و میکائیل در سمت راست آن بزرگوار خواهند بود. اهل آسمان، اهل زمین، پرندگان، وحوش و ماهیان با ظهور مهدی (عج) خوشحال می گردند.^۲ همچنین در روایتی دیگر آمده است، که خدا مهدی را بوسیله سه هزار ملک امداد خواهد کرد و اهل کهف از یاران مهدی خواهند بود.^۳

۵. دعا برای اجرای مأموریت «... الداعی الی کتابک...»

بی شک یکی از اقدامات اصلی حضرت حجت پس از ظهور، دعوت انسان ها به حقیقت دین و اجرای احکام آن می باشد که در پی آن به سنت جدّ خویش عمل می نمایند. حال در ابتدای این فراز از دعا گویا حضرت درخواست سریع در این امر را از حق تعالی می کند. نیز اینکه این مطلب را می رساند که آن بزرگوار هر لحظه آماده است که برای امر حق قیام کند و کلمه توحید را به سمع جهانیان برساند.

۶. امام زمان (عج) مُجری وعده الهی «استخلفه فی الارض...»

این مطلب قابل انکار نیست که این فراز از دعای شریف افتتاح اشاره به آیه نورانی سوره مبارکه نور دارد که بر اساس روایات متعددی از اهل بیت عصمت و طهارت: وعده الهی در آن آیه متوجه ظهور امام عصر (عج) می باشد. و آن آیه به این فراز قرار است که: «وَعَدَ اللَّهُ

۱. همان، ج ۵۱، ص ۱۲۱، باب ۲، ح ۲۳.

۲. عقد الدرر، باب ششم.

۳. اسعاف الراغبین، ص ۱۵۲.

الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ
بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ»^۱

۷. اخذ عزت و نصرت از منبع اصلی (اللَّهُمَّ اعِزَّهُ وَاعِزِّزْ بِهِ)

پر واضح است که درخواست عزت و نصرت از باری تعالی، چنگ زدن به منبع جوشش
این گوهر است، چرا که خود فرمود: «مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا»^۲
لذا عزت و ذلت حقیقی خلاق فقط در پی اراده او صورت خواهد گرفت: «... تُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ
وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ»^۳

و نیز کسی که دست یاری حق تعالی پشت سر او باشد، پیروز و غالب بر همگان خواهد
بود. «إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ»^۴

۸. خداوند متعال چه کسانی را دستگیری می کند؟

از بعضی آیات و روایات برمی آید که خداوند متعال نیز مانند رابطه بین انسان ها شرط
یاری و نعمت رسانی را رفتار متقابل یا به عبارت دیگر ارتباط بده بستانی معرفی می کند.
مثلا در آیه ای اینطور ذکر می فرماید: «فَأَذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ»^۵ یا در آیه دیگر «إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ
يَنْصُرْكُمْ...»^۶

یعنی اگر به یاد من باشید و دست کمک به من دهید یاد شما خواهم بود و شما را یاری
می رسانم.

البته قطعاً مراد از این یاری و توجه، رحمت خاص پروردگار است و الا رحمت عام او پیوسته
بر خلائق سایه افکنده است و به قول شاعر:

اگر نازی کند یک دم فرو ریزند قالبها

۱. نور / ۵۵.

۲. فاطر / ۱۱.

۳. آل عمران / ۲۶.

۴. آل عمران / ۱۵۷.

۵. بقره / ۱۵۳.

۶. محمد / ۷.

این نکته نیز قابل تذکر است که توجه و یاری بنده نسبت به مولا، سودی برای مولا نخواهد داشت.

بلکه همه و همه جهت پرکردن پیمانۀ خود بندگان است. چراکه خود او یاری از طرف بندگان را ایمان و اطاعت آنان معرفی می‌کند، که این خود به سعادت ایشان می‌انجامد. «وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ»^۱

۹. آشکاری و اظهار کامل دین، اَللّٰهُمَّ اَظْهِرْ بِهٖ دِيْنَكَ

واژه «ظهر» هنگامی که در قالب باب (افعال) ریخته شود چون متعدی می‌گردد نوعی از مفهوم آشکاری را به ذهن القا می‌کند که لازمه آن پوشیده شدن چیزهای دیگر است. یعنی آنچه آشکار شده است به نحوی بر چیزهای دیگر غلبه می‌کند و آن را تحت الشعاع قرار می‌دهد.

اما اگر همین واژه بصورت ثلاثی مجرد (ظهر، یظهر) بکار رود، فقط آشکار شدن شی خاصی را به ذهن می‌رساند یعنی آنچه تاکنون ناپیدا بوده اکنون آشکار شده است.^۲

با توجه به این پیش‌فرض، مرور منابع مهدوی روشن کننده این مطلب است که آنجا که نگاه آیات و روایات، معطوف به مسائل درون دینی، و رابطه ظهور امام زمان (عج) با آن مسائل است، واژه ظهر، بصورت ثلاثی مجرد به کار رفته. یعنی با برپایی حکومت جهانی، برخی از مسائل درون دینی که پوشیده شده بودند، آشکار می‌شوند. مثلاً محمد بن مسلم می‌گوید از امام باقر سؤال کردم سیره (قائم) پس از قیام چگونه خواهد بود؟ حضرت فرمودند: «بسیره ما سار به رسول الله (ص) حتی یظهر الاسلام»؛ یعنی او به روش رسول خدا (ص) رفتار می‌کند تا جایی که اسلام را آشکار سازد.

محمد بن مسلم می‌گوید: دوباره پرسیدم، روش رسول خدا چگونه بود (که اسلام آشکار شد). حضرت فرمودند: رسول خدا آن‌چه از جاهلیت در میان مردم رواج داشت را باطل کرد و در میان مردم با عدالت رفتار نمود. همچنین است حضرت قائم (عج) هنگامی که

۱. روم/۴۷.

۲. ره توشۀ راهیان نور، ۱۴۳۰ق، مروری بر دعای افتتاح، ص ۱۵۷.

حکومت خود را برپا می‌کند احکامی را که معطل مانده‌اند، تعطیلی آن‌ها را باطل می‌کند و با مردم به عدالت رفتار می‌کند.^۱

اما آنجائیکه نگاه آیات و روایات، معطوف به مسائل بیرون دینی است، واژه (ظهر) بصورت ثلاثی مزید و غالباً در شکل و ساختار باب (افعال) به کار رفته است.

یعنی ظهور امام زمان (عج) رابطه‌اش با مسائل بیرون دینی به این صورت است که ادیان دیگر را تحت الشعاع قرار داده و بر آن‌ها غلبه می‌کند.

مثلاً در سوره توبه اینچنین می‌خوانیم: «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ».^۲

امام باقر (ع) در ذیل این آیه فرمودند: «این آیه محقق نمی‌شود مگر هنگام قیام حضرت مهدی (عج) که در آن زمان هیچ شخصی باقی نمی‌ماند مگر آنکه به رسالت نبی مکرم (ص) اسلام اقرار می‌کند.

۱۰. مگر دین در خفاء است که می‌بایست ظاهر شود؟

از امام باقر (ع) نقل شده است که فرمودند: «يقوم القائم بأمر جديد وقضاء جديد».^۳

قائم ما به حکومت و کتاب و قضاوت تازه قیام می‌کند.

وقتی حضرت ولی عصر (عج) ظهور می‌کند آن اسلام حقیقی ظاهر می‌شود و به نظر می‌آید که دینی تازه آمده است، در حالیکه دین تازه نیست، بلکه حقیقتی است که از نظرها مخفی شده است.

یعنی دستورات و احکام اسلام دست خوش هوا و هوس واقع شده و زیر پرده مانده و یا چه بسا مردم در دین بدعت گذاشته‌اند و کم‌کم چهره حق پوشیده شده است.

عامل دیگری که باعث شده چهره حقیقی دین و سنت پیامبر مخفی بماند و اسلام واقعی عمل نشود، نبود امنیت و آرامش لازم جهت اجرای احکام و مقررات اسلام و ترس و وحشتی است که مانع از گفتن حقیقت می‌شود همانطور که در آیه مبارکه سوره نور می‌فرماید:

۱. تهذیب الاحکام، شیخ طوسی، ج ۶، ص ۱۵۴، باب ۷۰، ح ۱.

۲. توبه / ۳۳.

۳. البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۲، ص ۷۷۰، ح ۴۵۲۳.

«وَلَيَبْدَلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا»^۱.

خداوند با ظهور امام منتظر(عج) خوف و ناامنی را تبدیل به امنیت و آرامش می کند تا هر کس بتواند به راحتی حق را بگوید و از آن دفاع کند.

لذا در این فراز از دعای افتتاح عرض می کنیم خدایا با ظهور عدل منتظر، دین خود و سنت پیامبرت را ظاهر کن بطوری که هیچ چیز از حق به واسطه ترس از کسی مخفی نماند.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم (ترجمه الهی قمشه‌ای).
۲. بحار الانوار، علامه مجلسی، بیروت، موسسه الوفاء، ۱۴۰۳ هـ.ق.
۳. بیان حقیقت، احمد زمر دیان، کتابفروشی اسلامیة، چاپ سوم، ۱۳۶۲ش، تهران.
۴. شرح و تفسیر دعای افتتاح، شیخ عباس ایزدی، تدوین: محمد علی خزائلی، چاپ اول، ۱۳۸۳ش، قم، آفتاب.
۵. منتخب الاثر. صافی گلپایگانی. قم. چاپ اول ۱۳۸۰ش
۶. ره توشه راهیان نور، ۱۴۳۰ق، مروری بر دعای افتتاح،
۷. تهذیب الاحکام، شیخ طوسی،
۸. عقد الدرر. المقدسی الشافعی. چاپ اول ۱۴۱۶.ق
۹. البرهان فی تفسیر القرآن. سیدهاشم بحرانی. چاپ سوم. ۱۴۰۳.ق
۱۰. مفاتیح الجنان. شیخ عباس قمی.
۱۱. تفسیر منهج الصادقین. ملافتح ا.. کاشانی. چاپ دوم. ۱۳۸۹ش
۱۲. احتجاج. شیخ طبرسی. چاپ دوم ۱۴۱۶.ق